

ישראל ומשבר הקורונה: היבטים מקרו-כלכליים

ויקטור בהר

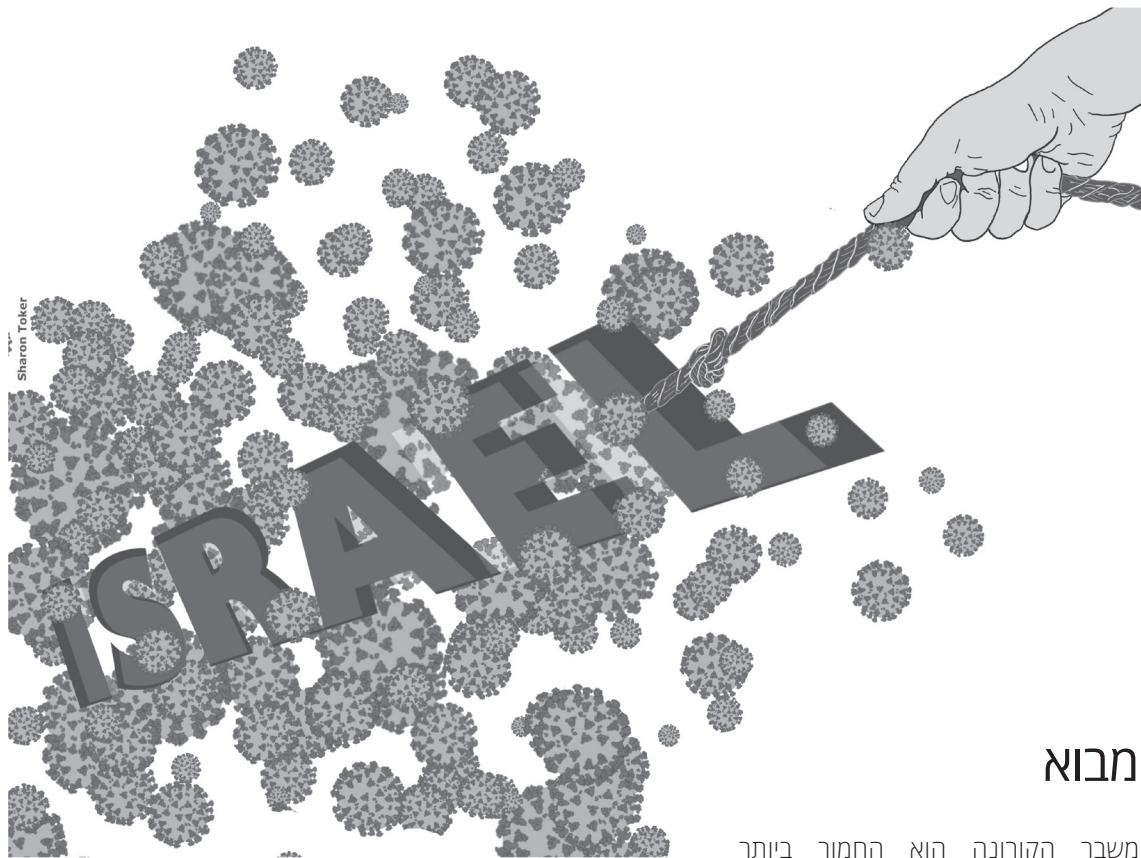
ליאו ליידרמן

פרופ' ליאו ליידרמן הוא פרופסור אורח בפקולטה לניהול ע"ש קולר באוניברסיטת תל אביב, פרופסור אמריטוס בבית הספר לכלכלה ע"ש ברנלס באוניברסיטת תל אביב והיועץ הכלכלי הראשי של בנק הפועלים. מחקריו עוסקים בנושאים מקרו-כלכליים מרכזיים, כגון מדיניות בנקים מרכזיים, תנועות הון בינלאומיות, גלובליזציה, שווקים פיננסיים, משברים כלכליים, משקים מתעוררים וכלכלת ישראל. בין התפקידים הבכירים שמילא בעבר: חבר ההנהלה הבכירה ומנהל מחלקת המחקר בבנק ישראל, מנהל השווקים המתעוררים בדויטשה בנק, וראש החוג לכלכלה באוניברסיטת תל אביב.

ויקטור בהר הוא מנהל המחלקה הכלכלית בבנק הפועלים. בעל תואר שני בכלכלה מאוניברסיטת בן-גוריון בנגב, ותחומי ההתמחות שלו הם בנקאות, כלכלת ישראל ושווקים פיננסיים.

תקציר

משבר הקורונה במשק הישראלי מתבטא במיתון העמוק ביותר בתולדות המדינה. מרבית התחזיות מצביעות על ירידה בתמ"ג לנפש של כ-5.5% בשנת 2020, ובמקביל שיעור אבטלה רחב (כולל עובדים בחל"ת ו"מתייאשים" בעקבות המגפה) של כ-14% בסוף השנה. תנאי המאקרו הנוחים של המשק בראשית המגפה אפשרו למקבלי ההחלטות לנהל מדיניות פיסקאלית ומוניטרית מרחיבה, בדומה לנהוג בעולם המערבי. עם זאת, ביצועי המשק תחת המשבר דומים לממוצע המדינות המפותחות. גם בישראל ניתן להעריך כי "הבוקר שאחרי" המשבר יהיה שונה בהיבטים רבים מהמצב לפני המשבר. הדבר בוודאי נכון בשוק העבודה, שבו נוצרה מציאות חדשה בשל התחלופה בין עובדים מסוימים לטכנולוגיות מתקדמות, מדיניות החל"ת והעבודה מהבית. אנו סבורים שהאתגר המרכזי העומד בפני הכלכלה הישראלית בשנים הקרובות הוא כיצד לבצע התאמה טובה ככל האפשר למציאות החדשה, ובמיוחד בשוק העבודה, תוך חזרה למצב של תעסוקה מלאה.

מבוא

משבר הקורונה הוא החמור ביותר בתולדות המשק הישראלי מבחינת עומק המיתון, העלייה במספר הבלתי מועסקים, הזינוק בחוב והיבטים חברתיים נוספים. שנת 2020 תירשם כתקופה עם הירידה החדה ביותר שהכרנו בתמ"ג לנפש - כ-5.5%. עבור מקבלי ההחלטות בעולם ובארץ, מגפת הקורונה הציבה אתגר לא פשוט ולא מוכר מהעבר הקרוב: ההתמודדות עם ה-Tradeoff בין השמירה על בריאות הציבור מחד, וההמשך של הפעילות המשקית ברמה סבירה מאידך.

הספרות הכלכלית האקדמית נמצאת בתנופה מרשימה מתחילת המשבר, ועוסקת רבות בניתוח ה-Tradeoff שלעיל ובניתוח מדיניות הסגרים ה"אופטימלית", ואת על פי פונקציות מטרה הכוללות את המצב הבריאותי והמצב הכלכלי כשני הארגומנטים העיקריים שלהן. דוגמאות לכך הן העבודות של (Fajgelbaum et al. (2020) ושל (Eichenbaum Rebelo, & Trabandt (2020).

ניתן לראות את ההתייחסות האנליטית והמעשית להשפעות הכלל משקיות של מגפה (כגון הקורונה) כמקרה פרטי של נושא רחב שנחקר בעבר - ניהול של מצבי חירום לאומיים (Emergency management). המחקר בנושאים אלה צמח בצורה ניכרת מאמצע שנות השמונים, ויש כיום התמחות שלמה במדיניות ציבורית הדנה בנושא. תרומות בולטות בספרות הזאת הן אלו של Wilson & Roberts (2013) ו-Oyola-Yemaiel (2001) - החלוצים של נישת ה-CEM (Comprehensive Emergency Management) הנפוצה בתחום הזה.

מדינת ישראל אומנם חוותה מצבי חירום ביטחוניים רבים, כולל מלחמות וטרור, אך נראה שבמקרה של ההתמודדות הלאומית מול מגפת הקורונה, המערכת הציבורית לא גיבשה לעצמה חלוקת עבודה סדורה ועקרונות ברורים לניהול מצב החירום (לפחות עד למועד כתיבת שורות אלה). כבר בתחילת

שנות הצמיחה דומות אבל כל משבר אומלל בדרכו שלו

מדינת ישראל ידעה לאורך שנות קיומה משברים כלכליים לא מעטים ומסוגים שונים. בעשורים הראשונים לקיום המדינה עיקר הטלטלות נבעו כתוצאה מזעזועים מקומיים, כולל במצב הביטחוני. בהמשך הגיעו המשברים של שנות השמונים: משבר מניות הבנקים בשנים 3-1982, ומשבר האינפלציה התלת-ספרתית שהגיע לשיא בשנים 5-1984. משברים אלה התפתחו על רקע התנהלות כלכלית-פיננסית בעייתית של המדינה. המשק סבל מגירעונות גבוהים בתקציב ובמאזן התשלומים וממדיניות מוניטרית מרחיבה ולא עצמאית, שהגבירו את הפגיעות הפיננסית של המשק.

מאז עברה כלכלת ישראל שינוי מרחיק לכת, והמשברים הכלכליים שעמם התמודדה המדינה בעשרים השנים האחרונות הושפעו יותר מגורמים אקסוגניים גלובליים כמו התנפצות בועת הדוט-קום בעולם בראשית שנות האלפיים, או המשבר הפיננסי הגדול בשנים 9-2008 כמשתקף באיור מס' 1. האינתיפאדה השנייה שפרצה בראשית שנות האלפיים, במקביל למשבר בענפי הטכנולוגיה, הייתה האירוע הביטחוני האחרון שהותיר את חותמו על הפעילות הכלכלית. אירועים ביטחוניים מאוחרים יותר היו פחות עוצמתיים ובעלי השפעה קצרת טווח בלבד. התפתחויות אלה ואחרות מתועדות היטב בדוחות השנתיים של בנק ישראל.

אם בכל זאת משווים את משבר הקורונה לשני המשברים הכלכליים הקודמים שעמם התמודדנו (איור מס' 2), אז עד עתה נראה שהמאפיינים דומים יותר לאלו של המשבר בתחילת שנות האלפיים, וזאת מכמה סיבות: א. זעזוע היצע – הקורונה הביאה להגבלות על פעילות ענפי משק (כולל התעסוקה), כמו מסחר, תיירות ותרבות, בדיוק אותם ענפים שנפגעו באינתיפאדה השנייה (אם כי בעוצמה שונה). לעומת זאת, המשבר הפיננסי הגדול (לדוגמה) היה פיננסי במהותו, וישראל נפגעה יותר מגלי ההדף הגלובליים, כמו ירידה בצריכה בגלל אפקט העושר או ירידה בביקוש ליצוא. ב. בדומה למשבר בתחילת שנות האלפיים, הקורונה הביאה להרעה ניכרת במצב הפיסקאלי, ועל כך נרחיב בהמשך.

המגפה המליץ משרד הביטחון שפיקוד העורף יהיה הגוף הלאומי המתאם בין מקבלי ההחלטות השונים, אולם הצעה זאת לא התקבלה. בפועל, נוצרו אי-הודאות ואי-בהירות בקרב הציבור באשר למי אחראי על קבלת ההחלטות בכל נושא, מי אחראי על יישום ההחלטות, ומי אחראי על תקשור ההחלטות והמדיניות לציבור. פעמים רבות הציבור נחשף לוויכוחים פומביים, למשל בין שר הבריאות לשר האוצר, שייתכן שרק הגבירו את רמת אי-הוודאות.

מחקרים רבים מדגישים את החשיבות של אמינות ניהול המשבר בעיני הציבור בקביעת הנזקים מהמשבר. מחקר שערכו לאחרונה קמחי ושותפיו (2020) בדק בקרב מדגם מייצג של החברה בישראל את ההתפתחות של תפיסות החוסן הלאומי, הקהילתי והאישי במהלך שנת הקורונה הראשונה (2020). החוקרים ביצעו שלוש מדידות בקרב המדגם: הראשונה בחודש מאי, עם היציאה מהסגר הראשון, השנייה באמצע יולי, עם העלייה בתחלואה ותחילת הדיונים על סגר שני, והשלישית באמצע חודש אוקטובר. ממצא בולט במחקר הוא שחלה ירידה מתמשכת ומשמעותית בממוצע החוסן הלאומי. בו-בזמן חלה עלייה במדדי הדחק (חרדה, דיכאון, ותחושת סכנה). כהשערה למחקר בעתיד, ייתכן שחלק מההתפתחויות האלה מוסברות על ידי הניהול הלאומי של המגפה בישראל, שלא בדיוק התאפיין בסדר וארגון.

בעבודה זו אנו מתמקדים בביצועים המקרו-כלכליים של המשק הישראלי, כולל המדיניות הכלכלית, תחת משבר הקורונה. אומנם סביר שההתפתחויות לעיל בסנטימנט הציבור השפיעו על הביצועים של המשק, אך אנו לוקחים כנתונים את המערך הארגוני לניהול המשבר ואת המדיניות בפועל בנושאי בריאות הציבור. בחלק הבא נדון במשבר הקורונה מנקודת מבט השוואתית מול שני משברים קודמים בשני העשורים האחרונים. לאחר מכן נתמקד בהשוואה בינלאומית של הפגיעה הכלכלית בישראל, ובחלק שאחריו נדון בשוק העבודה. המדיניות הפיסקאלית והמוניטרית יידונו בפרק נפרד, וכך גם יוצג הפער בהתנהגות החיסכון הפרטי במשבר הנוכחי לעומת משברים קודמים. כמשק גלובלי, ישראל הושפעה בצורה משמעותית ממשבר הקורונה בעולם, ובכך עוסק מאמרו של אחיעז (2021).

איור מס' 1: המשברים הכלכליים בעשרים השנים האחרונות

משבר הדוט.קום והאינפליציה - 2001-3	המשבר הפיננסי - 2008-9	משבר הקורונה - 2020
<p>גורם אקסוגני: התנפצות בועת ההי-טק, ואינפליציה שנייה.</p> <p>בדומה למצב היום, נוצרה מגבלת היצע, בעקבות החשש הבטחוני מאירועי טרור וירידה חדה בכניסת התיירים.</p> <p>איתנות המשק הישראלי היתה נמוכה והממשלה התקשתה לגייס הון.</p> <p>דרגות החופש של המדיניות הפיסקאלית היו מצומצמות.</p>	<p>גורם אקסוגני: משבר פיננסי עולמי.</p> <p>הפגיעה בישראל היתה עקיפה, ירידה ביצוא בעקבות הסחר העולמי וירידה חדה במחירי הנכסים הפיננסיים.</p> <p>ישראל נתפסה כאי של יציבות, הממשלה ובנק ישראל הפעילו כלים אנטי-מחזוריים, שריכזו את ההשפעות מהעולם.</p>	<p>גורם אקסוגני: מגיפה.</p> <p>מגבלה על צעד ההיצע שאינה מאפשרת מדיניות אנטי-מחזורית, אלא מדיניות סוציאלית.</p> <p>מצב מוצא של איתנות כלכלית ופיננסית, שלא היתה במשברים קודמים.</p> <p>הידרדרות מהירה בכל הפרמטרים, ובכלל זה הפיסקאליים.</p>

נדלו בצורה משמעותית בכל מדינות המערב. לדוגמה, אם היה מדובר בגורם ייחודי למשק הישראלי שמביא לעלייה של 13 נקודות אחוז ביחס חוב-תוצר בפרק זמן קצר של שנה אחת, הדינמיקה של המשבר הייתה משתנה לחלוטין. דירוג החוב של המדינה היה יורד, מחירי גיוס החוב היו מאמירים, והשקל היה מפוחת. אלו התפתחויות שכן אפיינו את המשבר בראשית שנות האלפיים שהיה ברובו ייחודי לישראל.

נקודת חוזקה נוספת בתחילת המשבר הנוכחי היא העובדה שהמשק היה במצב של תעסוקה מלאה. שיעורי האבטלה זינקו מהר, אבל האבטלה הנמוכה בראשית הדרך עדיין היוותה גורם שמיתן את הפגיעה. לדוגמה, שיעורי חיסכון גבוהים אפשרו למשקי הבית להמשיך לצרוך גם אם הכנסתם השוטפת נפגעה. למצב המוצא יש גם היבטים חברתיים ארוכי טווח שישפיעו על מתווה ההתאוששות של המשק לאחר שהמגפה תמוגר.

מבחינת המדיניות המוניטרית, היעדר לחצי אינפלציה ואיתנות גבוהה של המערכת הפיננסית אפשרו לבנק ישראל לאמץ מדיניות מרחיבה חסרת תקדים, בדומה לבנקים מרכזיים אחרים במדינות המפותחות. הרחבה מונטרית משמעותית לא התאפשרה בתחילת שנות האלפיים, כאשר יעד עיקרי של המדיניות היה לבסס סביבת אינפלציה חד-ספרתית יציבה בישראל.

כידוע, תנאי הפתיחה של כל משק עם פרוץ משבר הם גורם חשוב שיכול לקבוע בהמשך את עומק המיתון, משך המיתון, ואף להשפיע על פוטנציאל ההתאוששות בשנים שלאחר מכן. למשל, מצב פיסקאלי איתן בתחילת משבר מאפשר למדינה להפעיל כלים אנטי-מחזוריים כגון הגדלת הוצאות והפחתה במיסים, או במקרה של משבר הקורונה מדיניות סוציאלית נדיבה, ואלו מרכיבים את הפגיעה במשק. מצב של מדיניות מוניטרית אמינה ואינפלציה יציבה בשיעור נמוך בתחילת משבר, מאפשר גם לבנק המרכזי לנהל מדיניות אנטי-מחזורית של הפחתת ריבית והזרמת נזילות מבלי לסכן בהכרח את היציבות הפיננסית. מבחינות אלה ישראל נקלעה למשבר הקורונה עם נתוני הפתיחה הטובים אי פעם. ברור כי ביצועי המשק תלויים לא רק במדיניות הכלכלית שננקטה אלא גם במדיניות בתחומי בריאות הציבור.

ערב התפרצות הקורונה, יחס החוב הציבורי לתוצר היה ברמה נמוכה של כ-60%, והדבר אפשר לממשלה להגדיל את החוב תוך גיוסי הון בארץ ובעולם, ושמירה על מחירי גיוס נמוכים מאוד. הגירעון התקציבי אומנם היה גבוה עוד טרם התפרצות המגפה, וההערכות היו שהוא יחרוג מהיעד בכל מקרה בשנת 2020, אך החריגה שהסתמנה בתחילת השנה הייתה כמעט חסרת משמעות ביחס לעליית הגירעון בפועל. בהיבט הפיסקאלי, ישנה חשיבות גדולה לעובדה שהמשבר הוא גלובלי ושהגירעונות התקציביים

איור מס' 2: פרמטרים מרכזיים - השוואה של משבר הקורונה למשבר הדוט.קום

משבר הקורונה			משבר הדוט.קום		
תחזית ל-2020	לפני המשבר	שיעור הצמיחה	בשיא המשבר	לפני המשבר	שיעור הצמיחה
-3.5%	3.5%	שיעור הצמיחה	-0.2%	8.8%	שיעור הצמיחה
כשליש מכוח העבודה בשיא	3.8%	שיעור האבטלה	10.7%	8.8%	שיעור האבטלה
-12.0%	-3.7%	גירעון תקציבי	-7.1%	-0.3%	גירעון תקציבי
73.0%	59.9%	חוב הציבורי	92.8%	79.6%	חוב הציבורי
0.1%	0.1%	שיעור הריבית	9.1%	3.8%	שיעור הריבית

מקור: הלמ"ס

הפגיעה המקרו-כלכלית בישראל לעומת מדינות אחרות

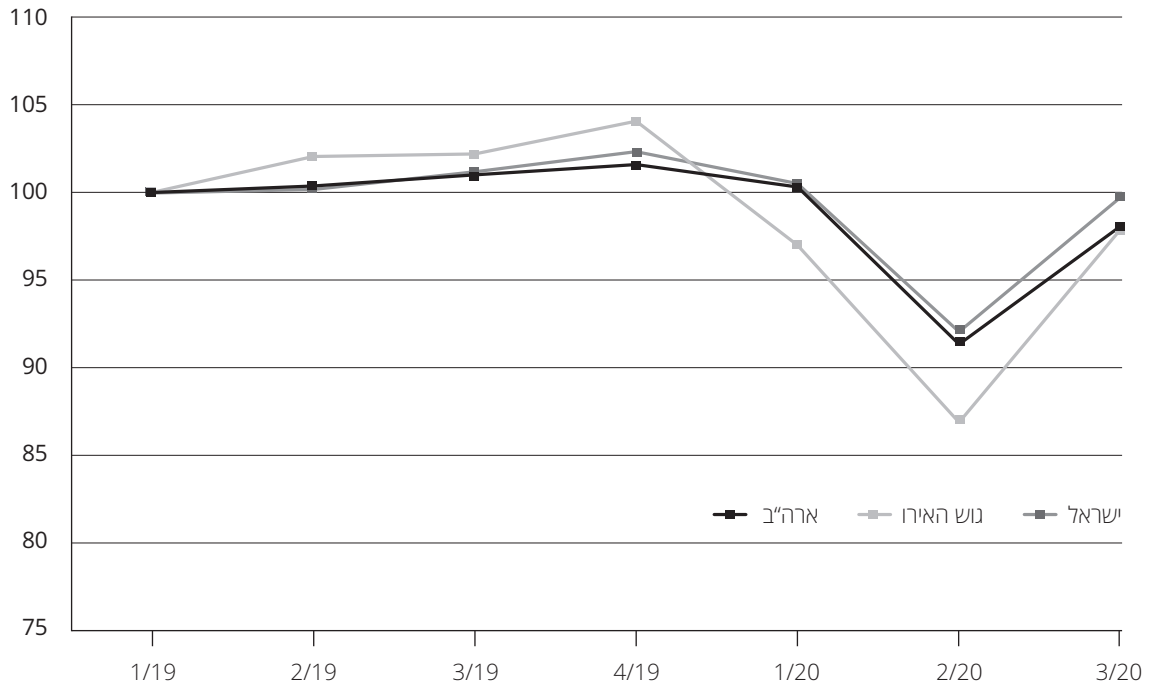
בכרטיסי אשראי או מדדי גוגל לתנועה למקומות עבודה, מצביעים על ירידה חדה בפעילות הכלכלית בעת הסגרים. עם זאת, במבט רחב יותר, ועל פני תקופה שכוללת גם את היציאה מהסגרים, ניתן לראות שהתכווצות התוצר הושפעה ממכלול רחב של גורמים. במדינה כמו שוודיה, שבה הוטל "סגר לייט" שאסר התקהלויות אבל לא הגביל פעילות של מסחר וייצור, התכווצות התוצר לא הייתה שונה בהרבה מזו של מדינות סקנדינביות אחרות. הסברים אפשריים יכולים להיות שינוי בהתנהגות הצרכנים כתוצאה מהחשש מהידבקות, האטה בסחר הבינלאומי, ומדיניות ממשלתית. עוד יש לזכור שבמדינות שבהן הוטלו סגרים נצפתה עלייה חדה בצריכה בתקופה שלאחר הסגר, שפיצתה במידת מסוימת על הירידה בתקופת הסגר. כפי שניתן לראות באיור מס' 3, גם בישראל חלה עלייה חדה בפעילות ברבעון השלישי של שנת 2020 (במרבית הרבעון לא היה סגר), שהשיבה את התוצר לרמה של 98.6% מזו של הרבעון המקביל ב-2019.

פערים נוספים במידת הפגיעה נובעים למשל מהמבנה הענפי של התוצר: הפגיעה הכלכלית התמקדה בענפי השירותים, ופחות במגזרים כמו תעשייה, חקלאות ובנייה. מדינות כמו סין או גרמניה, שבהן משקל התוצר התעשייתי גבוה יחסית, נפגעו פחות ממדינות כמו אנגליה וצרפת שבהן השירותים (ובעיקר תיירות) בעלי משקל גדול יותר. בישראל משקל תיירות החוץ בתוצר אינו גבוה – כ-1.6% בלבד, בעוד שהוצאות הישראלים בחו"ל עומדות על כ-2% מהתוצר. היעדר האפשרות לצאת מהארץ הביא לצריכה מקומית מוגברת בתקופה שלאחר הסגר, כולל של מוצרי

מידת הפגיעות הכלכלית מעוררת עניין רב בשל השפעתה על רמת החיים של האזרחים, ובמקרה הנוכחי גם בשל עומק הפגיעה ובשל הציפייה של הציבור שהממשלה תפעל לצמצם את הנזקים. על פי חישובי ה-OECD מחודש מאי והלאה (OECD, 2020) ההגבלות על פעילות המשק מכווצות את התוצר בשיעור של חמישית עד רבע (בתקופת ההגבלות, בקרב המדינות החברות בארגון). ברור שהפגיעה בפועל היא רבת ממדים וייקח זמן עד שניתן יהיה לכמת אותה. גם אם נמקד את הבחינה בשני פרמטרים מדידים כמו תוצר ואבטלה, נמצא שהם לא בהכרח משקפים את התמונה המלאה. האתגר היה כנראה גדול יותר אם היינו צריכים לבחור פרמטרים שמתארים צמיחה מכלילה בתקופה זו, לאור רמת אי הוודאות הכלכלית הגבוהה, סנטימנט הציבור, החששות הקיומיים שאליהם נחשפו חלק ממשקי הבית והעלייה באי השוויון בחלוקת ההכנסות. בנושא זה הנדיר (2020) Baldwin את הצירוף של משבר הקורונה והגידול באי השוויון כ"קטלני".

סגרים והגבלות על פעילות כלכלית הוטלו כמעט בכל המדינות המפותחות (אחיעזר, 2021). הסגר הראשון בישראל הוטל לקראת אמצע חודש מרץ ונמשך כחודש. סגר שני הוטל במחצית השנייה של חודש ספטמבר, וסדר שלישי בחודש דצמבר. אינדיקטורים כלכליים כמו רכישות

איור מס' 3: מדד לרמת התוצר
רבעון ראשון 2019=100

מקור: בלומברג

שבשלב זה קשה להעריך את מידת הפגיעה האמיתית עד כה, כל שכן בהסתכלות קדימה.

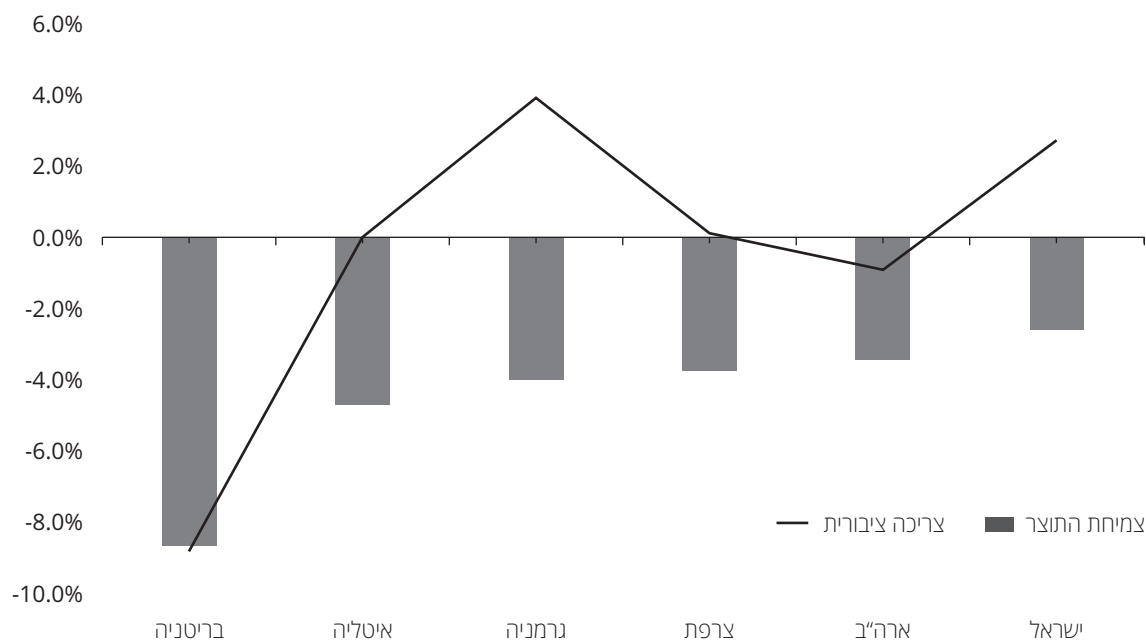
מזון, הלבשה והנעלה, ואירוח ונופש, דבר שהגביר את הביקושים לסחורות ושירותים.

כאמור, נקודת הפתיחה הכלכלית של ישראל בראשית המשבר הייתה טובה יותר מזו של רוב המדינות המפותחות, אך במשבר הזה נחשפות גם נקודות תורפה של המשק הישראלי. צפיפות המגורים הממוצעת בישראל היא הגבוהה במדינות המפותחות, ובקרבת האוכלוסייה החרדית, שמאופיינת לרוב בהכנסה נמוכה, צפיפות המגורים היא חריגה. המשמעות היא שעל מנת לצמצם את ההידבקות נדרשת מדיניות סגר הדוקה וסלקטיבית יותר מזו של מדינות אחרות שבהן הצפיפות נמוכה, גורם שמגביר את סיכוני הפגיעה הכלכלית.

המדיניות הפיסקאלית מהווה גורם הסבר חשוב נוסף למידת הפגיעה בפעילות. עלייה חדה בתשלומי העברה ופיצוי עובדים ועסקים ממתנת את הירידה בצריכה הפרטית, וכן פועלת לשמירה על אמון הצרכנים והעסקים. יש לזכור שתשלומי העברה עצמם אינם מהווים חלק מהתוצר, אך הרכישות של משקי הבית והעסקים בכספים האלו מחוללות צמיחה. באיור מס' 4 ניתן לראות כי הצמיחה בשלושת הרבעונים הראשונים של 2020 הייתה מתואמת עם השינוי בצריכה הציבורית. באנגליה נרשמה בתקופה זו ירידה חדה בצריכה הציבורית, ובצרפת ובאיטליה נרשם קיפאון, נתונים שלכאורה לא עולים בקנה אחד עם המדיניות הפיסקאלית המרחיבה שננקטה. ההסבר לכך נובע משיטות המדידה – במקרים רבים עובדי הסקטור הציבורי יצאו לחופשה בתשלום או ניצלו ימי חופשה. בחלק מהמדינות בוצע תיקון לתוצר של הסקטור הציבורי בהתאם לשעות העבודה בפועל, בעוד שבחלקן הסתמכו על השכר ששולם לעובדים אלו. דוגמה זו ממחישה את הערכתנו

בקרב המטבע הבינלאומית מעריכים שבשנת 2020 התוצר במדינות המפותחות התכווץ במוצע ב-4.9%, ויעלה בשנת 2021 ב-4.3%. במרבית המדינות בעולם רמת התוצר צפויה לחזור לזו של טרם התפרצות המגפה רק לקראת סוף 2021, וגם זה תחת הנחות אופטימיות יחסית. אין ספק שככל שהתחסנות האוכלוסייה לקורונה תהיה

איור מס' 4: הצמיחה והשינוי בצריכה הציבורית
שיעור שינוי במהלך שלושת הרבעונים הראשונים של 2020 (לא במונחים שנתיים)

מקור: OECD

שוק העבודה – בין מדיניות רוחה לתמריצי עבודה

שוק העבודה היה ונותר ללא ספק הנפגע העיקרי במשבר הזה. ההגבלה על הפעילויות הכלכליות הביאה לירידה חדה בתשומות העבודה בכל המדינות המפותחות. בארגון העבודה הבינלאומי מעריכים כי ברבעון השני של 2020 שעות העבודה בעולם היו נמוכות ב-14% לעומת אלו שברבעון הרביעי של 2019. בניגוד למיתונים קודמים שבהם הירידה בתשומות העבודה הייתה הדרגתית ובדרך כלל בפיגור מסוים ביחס למשתני מקרו אחרים, במשבר הנוכחי מגבלות הפעילות הביאו לירידה כמעט מיידית בתשומות העבודה (International Labor Organization, 2020)

במקרה של ישראל, הסגר הראשון הביא לעלייה חדה במספר המובטלים ובעובדים בחל"ת, ואלו הגיעו לשיא של כשליש מכוח העבודה בחודש אפריל. עומק המשבר חייב את קובעי המדיניות לפעול במהירות קודם כל במישור הסוציאלי על מנת לאפשר קיום בסיסי, זאת

מהירה יותר, ובהנחה שהחיסונים יתבררו כיעילים גם נגד זנים חדשים שהתפתחו, הדבר יגביר את פוטנציאל הנידול בפעילות הכלכלית בשנת 2021 (International Money Fund, 2021)

משברים עמוקים נוטים להותיר אחריהם "צללות" שקשה להחלים מהן. לדוגמה, עסקים שנסגרים בעת המשבר ולא שבים לפעול אחריו, עובדים שמתייאשים מלמצוא עבודה ומאבדים את המיומנויות שלהם (Baldwin, 2020a). משבר הקורונה מציב בפני הכלכלה העולמית והישראלית סיכונים ודילמות שלא נראו בעבר. לדוגמה, מה תהיה ההשפעה ארוכת הטווח של איבוד שעות הלימוד של הילדים בבתי הספר ושל הסטודנטים באוניברסיטאות? האם מדיניות הפיצויים לעובדים תשנה את שיעורי האבטלה הטבעיים לאורך זמן?

בצד החיובי יש הרואים במשבר גורם שמאיץ תהליכים טכנולוגיים כמו יכולות עבודה מרחוק. אם עובדים ימשיכו לעבוד מרחוק גם לאחר המשבר, ולו באופן חלקי, הדבר עשוי להעלות את פריון העבודה, להפחית את העומס בכבישים, ולהקטין את הצורך בשטחי משרדים.

כאשר שיעור האבטלה ירד באופן זמני מתחת ל-10% בתקופה שבין הסגרים.

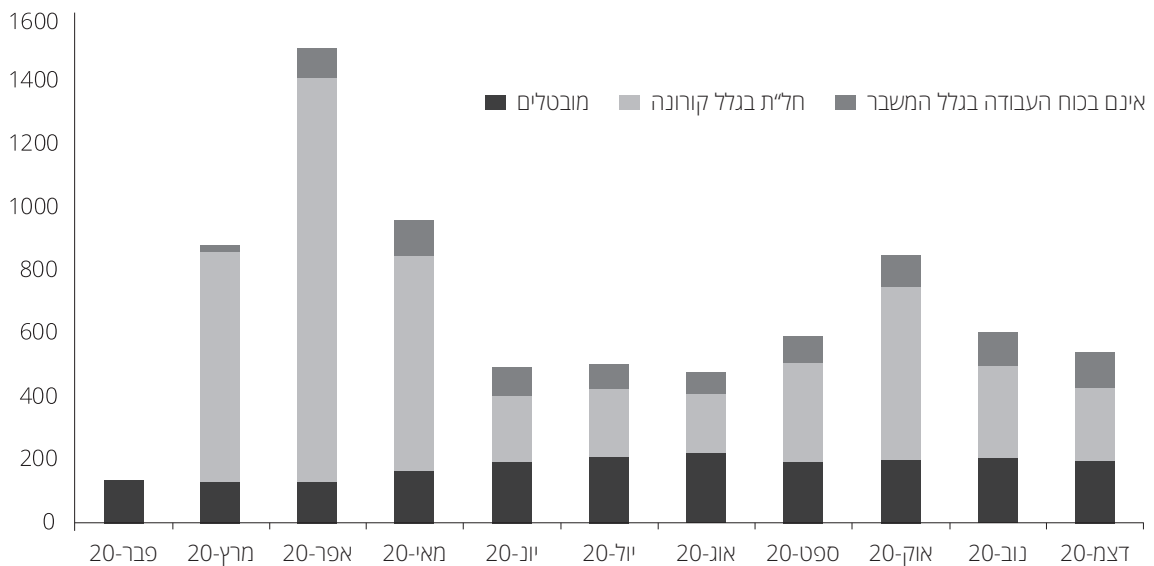
תקופת הסגר הראשונה אופיינה במאות אלפי עובדים שהוצאו לחל"ת. באופן רשמי עובדים אלו אינם מוגדרים כמובטלים אלא כנעדרים זמנית מעבודה. שיעור האבטלה הרשמי עלה באופן מתון, אולם ברור שהנתון הזה אינו משקף את מצב שוק העבודה. על כן, אנו נבחן את שיעור האבטלה תחת הגדרה רחבה יותר, ונכלול במניין המובטלים גם את העובדים שהוצאו לחל"ת בגלל סיבות הקשורות בקורונה, וכן עובדים שאיבדו את עבודתם בתקופת הקורונה ואינם משתתפים עוד בכוח העבודה.

איור מס' 5 מתאר את שיעור האבטלה הרחב בהתאם לנתונים שהחלה הלמ"ס לפרסם בסמוך לפרוץ המשבר. ניתן לראות את הרגישות הגבוהה של מספר העובדים בחל"ת להגבלות על הפעילות הכלכלית. בסגר הראשון הגיע שיעור האבטלה לרמה של כ-36% במוצע, ובסגר השני לרמה ממוצעת של יותר מ-20%. בין הסגר הראשון לשני שיעור האבטלה הרחב ירד עד לרמה של כ-11%.

ללא תקופת אכשרה כמקובל בתשלומי דמי אבטלה. היעדר הנגישות גם חייב פישוט תהליכים בירוקרטיים, שלא תמיד צלח. מעבר לשיקול הסוציאלי, המדיניות שאפה לספק למובטלים ודאות מסוימת, ולכן תשלומי האבטלה הובטחו בתחילה עד סוף 2020 ובהמשך עד אמצע 2021.

מדיניות פיצוי מידי לעובדים אפיינה את כל המדינות המפותחות, אם כי דרך הפיצוי לא תמיד דומה. פיצוי ישיר של העובדים העלה חשש (שבמקרים רבים אף התאמת) שלעובדים לא יהיה תמריץ לשוב למעגל העבודה, כל שכן לא לנסות למצוא עבודה חליפית. ביקורת נוספת שהועלתה היא שניתוק הקשר בין העובד למעסיק הקלה מאוד על המעסיקים לשלוח את העובדים לחל"ת בידיעה שהם יקבלו פיצוי מהמדינה, ובבוא היום המעסיק יוכל לקלוט אותם מחדש. שיקולים אלו לא היו זרים לקובעי המדיניות עוד בתחילת הדרך, ולכן נקבע במקור שתשלומי העבודה ישולמו כל עוד שיעור האבטלה הרחב (כולל עובדי חל"ת) גבוה מ-10%, זאת בהנחה שהסיכוי למצוא עבודה כששיעור האבטלה דו-ספרתי אינו גבוה. בפועל התניה זו בוטלה

איור מס' 5: האבטלה הרחבה על פי סקר כוח אדם אלפים, מנוכה עונתית

מקור: הלמ"ס

ניתן לראות שבסגר השני המעסיקים בחרו להוציא לחל"ת פחות עובדים בהשוואה לסגר הראשון. אפשר לייחס זאת למספר גורמים, ובראשם היערכות של הסקטור העסקי לעבודה מהבית בענפי משק שבהם הדבר מתאפשר, ואולי גם בשל רמת צינות נמוכה יותר לתקנות הסגר השני. כמו כן ניתן לראות שערב הסגר השלישי, במחצית הראשונה של חודש דצמבר, שיעור האבטלה הרחב נותר גבוה יחסית ברמה של 12.7%. ניתוח של משרד האוצר לנתוני סקר כוח אדם של חודש אוגוסט מעלה שרק 17% מהעובדים שיצאו לחל"ת ולא שבו לעבודה עד חודש זה (בין הסגר הראשון לשני) השיבו שיש בכונתם לשוב למקום עבודתם המקורי. כלומר, רוב העובדים בחל"ת לא ייקלטו מיד במקום עבודתם הקודם עם סיום ההגבלות, אלא צפוי תהליך של חיפוש מקום עבודה חדש, שבו חלקם עשוי גם לא לשוב כלל לכוח העבודה.

המדיניות הכלכלית בתקופת המשבר התמקדה בשתי מטרות: הראשונה היא הבטחת יכולת הקיום של משקי הבית, כאשר האתגר הוא מהירות הביצוע. בהיעדר יכולות זיהוי טובות של אוכלוסיות שנקלעו לקשיים, הממשלה בחרה כאמור להשתמש בכלי של תשלומי העברה אוניברסליים. החיסרון בתשלומים אלו הוא עלותם הפיסקאלית. עם זאת, מדינות נוספות בחרו להשתמש בכלי הזה משיקולי פשטות ביצוע. מטרת המדיניות השנייה היא צמצום ההשפעות ארוכות הטווח של הזינוק בעליית שיעור האבטלה. הסיכוי של עובדים לחזור מתקופת אבטלה לשוק העבודה קטנים ככל שמתארך הזמן שהם מחוץ למעגל התעסוקה, תופעה המוכרת בכלכלת עבודה כ-Hysteresis (Baldwin, 2020a) בדרך כלל תופעה זו מוסברת באיבוד מוטיבציה של העובדים או בירידה במיומנויות העבודה שלהם. במשבר הקורונה נוספו גם איומים נוספים, שהרי ייתכן שהביקוש לעובדים במקצועות מסוימים לא יחזור לקדמותו גם לאחר שהמשבר יסתיים. לדוגמה, הישענות גוברת על עבודה מהבית מקטינה שטחי משרדים ומייתרת עובדי תחזוקה, ורכישות מקוונות מקטינות את הביקוש למוכרנים. מבחינת המדיניות, ניתן לצמצם את הסיכויים שהעובדים ייפלטו משוק העבודה אם יישמר הקשר בין העובד למקום עבודתו (גם אם בעבודה חלקית, או אפילו באמצעות תשלום דמי אבטלה דרך המעסיק). הסדרים של עבודה חלקית עשויים גם לצמצם את העלות הפיסקאלית מבחינת המדינה. פיצוי מסוג זה דורש היערכות מוקדמת, שיתוף פעולה מצד המעסיקים, ומידה רבה של אמון בהם. מדינות רבות

ב-OECD, כמו גרמניה, צרפת, איטליה, קוריאה ועוד, אכן נקטו גישה כזו (OECD 2020). בישראל לא הייתה היערכות לכך בראשית הדרך והיא גם לא נבנתה בהמשך. במקום זאת הממשלה הפעילה תוכנית שמתגמלת מעסיקים עבור החזרת עובדים מחל"ת.

עבור עובדים שקיים סיכוי גבוה שלא יחזרו למקום עבודתם הקודם, מדיניות משלימה יכולה להיות הכשרות מקצועיות והסבה מקצועית. נכון לחודש אוקטובר 2020, הממשלה הקצתה סכום של 275 מיליון ש"ח למטרה זו, אך סכומים אלו לא נוצלו בפועל עד כה. כאן ניתן להדגיש את הבעייתיות המיוחדת של המשבר הנוכחי. ראשית, קשה לזהות מי העובדים שסיכוייהם לשוב לעבודתם הקודמת הוא נמוך, שכן לא לעובד ולא למעסיק יש אינטרס לנתק את הקשר בין הצדדים. שנית, ביצוע הכשרות מקצועיות בתקופת מנפה הוא כמעט בלתי אפשרי, אלא אם כן מדובר במקצוע שניתן ללמודו באופן מקוון.

אחת השאלות המעניינות שעולה מהנתונים היא כיצד ייתכן שבמונחים של תוצר הפגיעה במשק הייתה מתונה יחסית (ירידה בשיעור של 1.4% ברבעון השלישי של 2020 לעומת מקבילו ב-2019), ואילו הירידה במספר המועסקים הייתה חדה יותר (בשיעור של כ-6%)? האם ייתכן שהפריון של המשק עלה דווקא בעת משבר הקורונה? בשלב זה אנו יכולים רק להעלות השערות. נראה שחלק גדול מההסבר נעוץ בהרכב המובטלים, המתאפיין בהטיה ברורה לבעלי שכר נמוך באופן ניכר מהממוצע. כלומר הערך המוסף שנזקף לפעילות של עובדים אלה נמוך מזה של אחרים. כמו כן, ייתכן שפירמות צמצמו ייצור ועשו שימוש במלאים קודמים, וירידה במלאים לא תמיד משתקפת בטווח הקצר באומדנים הסטטיסטיים. מעבר לכך קיימות עדויות שונות לכך שחלק מהעובדים בחל"ת הועסקו, לפחות באופן חלקי, אך נמנעו מלדווח על כך בסקרי כוח-אדם.

הפגיעה הלא אחידה של משבר הקורונה בולטת בשוק העבודה – הגבלות ההתקלות פגעו לרוב בענפי השירותים, ובעיקר באלו שמאופיינים בשכר נמוך ובהיעדר יכולת לעבוד מהבית. ההשלכות השליליות לכך הן במישור החברתי, הסוציו-אקונומי, ובהיבט של חלוקת הכנסות. במקביל עשויות להיווצר גם השלכות פיננסיות (לדוגמה, אם משקי בית אלו, המאופיינים ברמה נמוכה של חסכונות, יתקשו לפרוע בעתיד את התחייבויותיהם למגזר הפיננסי). העובדה

שחלק גדול ממשקי הבית כמעט לא נפגע בהכנסתו, וששכר העובדים בסקטור הציבורי לדוגמה לא קוצץ (בניגוד למשבר שאירע בתחילת שנות האלפיים), החריפה כנראה את התסכול בקרב האוכלוסייה שנפגעה, כולל בעלי עסקים קטנים ובינוניים, ויצרה מתח חברתי.

למרות השונות בהגדרות המובטלים בין הלמ"ס, שירות התעסוקה והביטוח הלאומי, ניתן לזהות כמעט בכל אומדן שהנפגעים העיקריים הם בעלי השכר הנמוך, בעלי ותק נמוך במקום העבודה, וקבוצת הגיל הצעירה מאוד (אחדות, 2020). הצד החיובי של התופעה הזו הוא שהפיצוי שהם קיבלו באמצעות דמי האבטלה היווה שיעור גבוה מהכנסתם והדבר ריכך את הפגיעה בהם. כמו כן, במקרים רבים המובטלים החדשים הם צעירים, ניידים יחסית, עם פחות התחייבויות משפחתיות ופיננסיות ממוצע משקי הבית, דבר שצמצם את מעגלי הפגיעה במשק.

המדיניות הפיסקאלית והמוניטרית

תגובת המדיניות הכלכלית ברחבי העולם הושפעה במידה רבה מלקחי המשבר הפיננסי של 2008-9, אף שהמשבר הפעם הוא שונה בתכלית. הקו המנחה הפעם היה ונשאר שיש לנקוט כל צעד שנדרש כדי לבלום ככל האפשר הידרדרות כלכלית ופיננסית, מבלי להתחשב בהשפעות הלוואי של צעדים אלה בעתיד. השפעות לוואי אלה עלולות לבוא לידי ביטוי כתוצאה מהעלייה החדה בחוב הציבורי, ואז מהזרמות מוניטריות גדולות על רקע קביעת ריביות נומינליות כמעט אפסיות וריביות ריאליות שליליות. השפעות לוואי נוספות עלולות לנבוע מהאפשרות של עלייה בסיכון המוסרי, כגון במקרים של חילוץ עסקים בעלי פרופיל סיכון גבוה שנקלעו למצוקה.

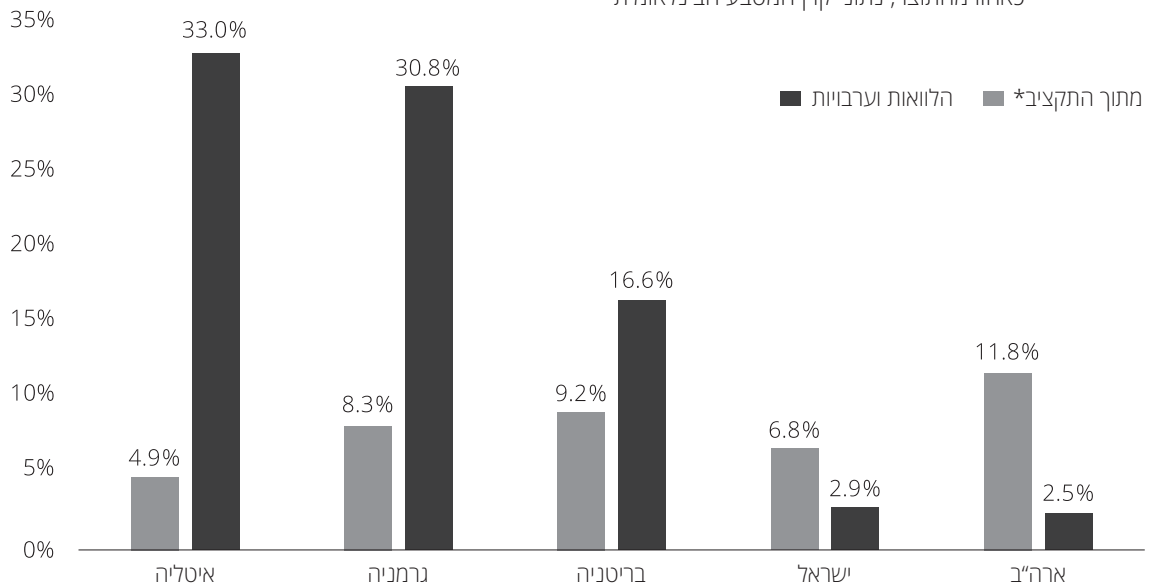
מעבר ליישום הלקחים מהמשבר הפיננסי הגדול, אפשר לומר גם שהנסיונות השונות של המשבר הזה הכתיבו את התגובה, שאולי לא הייתה מתוכננת. כך לדוגמה, הגדלה של תקציבי הבריאות הייתה יותר כורח מבחירה. גם ההחלטה לפצות עובדים בחל"ת התקבלה ברוב המדינות המפותחות לאור עומק הבעיה וההיבטים הסוציאליים שלה.

את הצעדים הפיסקאליים, בעולם ובישראל, ניתן לחלק לשניים: כאלו שמשפיעים באופן ישיר על התקציב, כמו הוצאות בריאות או פיצוי למובטלים, ומולם צעדים חוץ-תקציביים, כלומר שאינם בעלי השפעה ישירה ומיידית על התקציב, כמו מתן ערבויות לאשראי. התמהיל בין שני הסוגים של כלי המדיניות שונה בין המדינות. לדוגמה, בזמן שבארה"ב נעשה שימוש גדול יותר בהוצאה התקציבית הפדרלית, באירופה, שבה מערכות הרווחה מפותחות יותר, השתמשו יותר בכלים חוץ-תקציביים, כמשתקף באיור מס' 6. ייתכן שבארה"ב הבנק המרכזי היה מעורב יותר בהקלה על תנאי האשראי, ולכן הממשל התמקד פחות בערבויות. כפי שניתן לראות בתרשים המצורף (שמתבסס על נתוני ה-IMF), ישראל ממוקמת פחות או יותר באמצע – הגדלת ההוצאה התקציבית היא גבוהה ביחס לאירופה ונמוכה מזו שבארה"ב. מנגד, הכלים החוץ-תקציביים, ובעיקר הערבויות לאשראי, נמוכים מאלו שבאירופה. חשוב לציין שהשוואות אלו לוקות באי דיוקים, מכיוון שבהרבה מדינות הערבויות שהממשלה נתנה לא נוצלו בפועל. כמו כן, ההוצאות הן דינמיות ועולות ככל שהזמן חולף.

עלייה חדה בגירעון התקציבי וירידה בתוצר פועלים להגדלת יחס החוב הציבורי לתוצר, שצפוי לעלות בישראל מרמה של כ-60% לרמה של כ-73% בסוף 2020. זו אולי נקודת הממשק בין המדיניות הפיסקאלית למדיניות המוניטרית. צורכי גיוס ההון של הממשלות בעולם גדלו, ובמצב דברים רגיל היינו מצפים שהגידול בצורכי המימון יעלה גם את מחירי המימון (בשל עליית סיכון המדינה, או בשל הציפייה לאינפלציה וריביות גבוהות יותר בעתיד). סביר להניח שזה מה שהיה קורה אם היה מדובר בתרחיש שאינו גלובלי. בפועל הבנקים המרכזיים בעולם הפעילו מדיניות מוניטרית מרחיבה מאוד, ששמרה על מחירי הון נמוכים לאורך כל עקום התשואות על ידי רכישות של איגרות חוב בינוניות וארוכות.

מדיניות בנק ישראל הייתה דומה מאוד לזו של בנקים מרכזיים אחרים בעולם: הריבית הופחתה בתחילת המשבר לרמה של 0.1%, ובנק ישראל הודיע על תוכנית של רכישת איגרות חוב ממשלתיות בהיקף של 50 מיליארד שקל. מאוחר יותר כמות זו הוגדלה ב-35 מיליארד שקל נוספים. בנוסף, בנק ישראל החל לרכוש איגרות חוב קונצרניות, פתח קו אשראי לבנקים מסחריים בריבית מופחתת ואף שלילית למטרת הגדלת אשראי לעסקים קטנים וזעירים, ובתחילת המשבר גם ביצע עסקאות סוואפ שקל/דולר כדי למתן את לחצי הנזילות במט"ח.

איור מס' 6: תוכניות פיסקליות של הממשלות להתמודדות עם הקורונה ב-2020
 כאחוז מהתוצר, נתוני קרן המטבע הבינלאומית

* גידול בהוצאות או הקטנת הכנסות
 מקור: קרן המטבע הבינלאומית

של משקי הבית, המנסים להחליק את תוואי הצריכה הפרטית לאורך זמן (תופעה המוכרת בספרות בשם Consumption smoothing). אולם לא כך הדבר במיתון הנוכחי. אנו רואים ששיעור החיסכון הממוצע של משקי הבית דווקא עלה במדינות המפותחות. בישראל הלמ"ס טרם פרסמה אומדן לשיעור החיסכון, אך ניתן להעריך כי תופעה זו לא פסחה עלינו.

נניח שהיינו ממיינים את האוכלוסייה לשתי קבוצות, כאלו שלפחות אחד מבני הזוג איבד את מקור הכנסתו בעת המשבר, וכאלו שלא איבדו את עבודתם. היינו מצפים שבעת משבר אלו שלא איבדו עבודתם ימשיכו לצרוך כמעט כרגיל, ובקרב אלו שאיבדו את פרנסתם נראה ירידה ממשית בצריכה. במשבר הנוכחי ההתנהגות הייתה שונה: הכנסות משקי הבית שלא איבדו את מקור הכנסתם מעבודה ירדו כנראה במעט, בשל נורמים כמו אי תשלום שעות נוספות, בונוסים, ירידה מסוימת בשכר וכדומה. מנגד, הם קיבלו מהמדינה (במקרה של ישראל) מענקים – 750 שקל לכל בוגר (עם הגבלת הכנסה), 500 שקל לכל ילד (עד לרביעי), וכן מענקים מוגדלים למקבלי קצבאות. יוצא שההכנסה הממוצעת הכוללת של משקי בית אלו ירדה במעט, אם בכלל. בקרב משקי הבית שאחד מבני הזוג איבד את עבודתו, סך ההכנסה ירדה בשיעור נמוך. עבודת

במידה מסוימת אפשר לומר שהגבול בין המדיניות הפיסקאלית למוניטרית היטשטש במשברים האחרונים, ובעיקר בזה האחרון (Blanchard, 2020). הממשלות הגדילו את הגירעונות התקציביים, ואילו הבנקים המרכזיים רכשו איגרות חוב ממשלתיות בשוקי ההון. עם זאת, נדגיש כי לא נחצה הגבול האוסר מימון ישיר של הגירעון הממשלתי על ידי הבנק המרכזי, שכן הרכישות בוצעו בשווקים ולא בוצעה "הדפסת כסף" ישירה למימון הגירעון של הממשלה והמגזר הציבורי. האינפלציה הנמוכה הותירה לבנקים המרכזיים מרחב תמרון גדול להפעיל מדיניות מסוג זה. מדיניות ההרחבה הכמותית הביאה לזה שבשונה מהעבר, כשהבנקים המרכזיים התמקדו בקביעת הריבית קצרת הטווח בלבד, הפעם הם מנסים להשפיע גם על כל עקום התשואות והריביות.

פרדוקס החיסכון הפרטי במשבר הקורונה

על פי התיאוריה הכלכלית, עלייה חדה בשיעורי האבטלה אמורה בדרך כלל לבוא לידי ביטוי גם בירידה בחיסכון

מחקר של אחדות, גרא, זוסמן וקמינצקי שפורסמה על ידי בנק ישראל (2020), מצאה שבקרוב משקי בית שבהם לפחות אחד מבני הזוג איבד את עבודתו, ההכנסה הכוללת ירדה בשיעור ממוצע של 20%. כמו כן, נמצא שבמשבר הנוכחי העובדים שהפכו למובטלים התאפיינו בשכר נמוך באופן ניכר מהממוצע (תופעה גלובלית הנובעת מהפגיעות הגבוהה של ענפי השירותים בתקופות סגר).

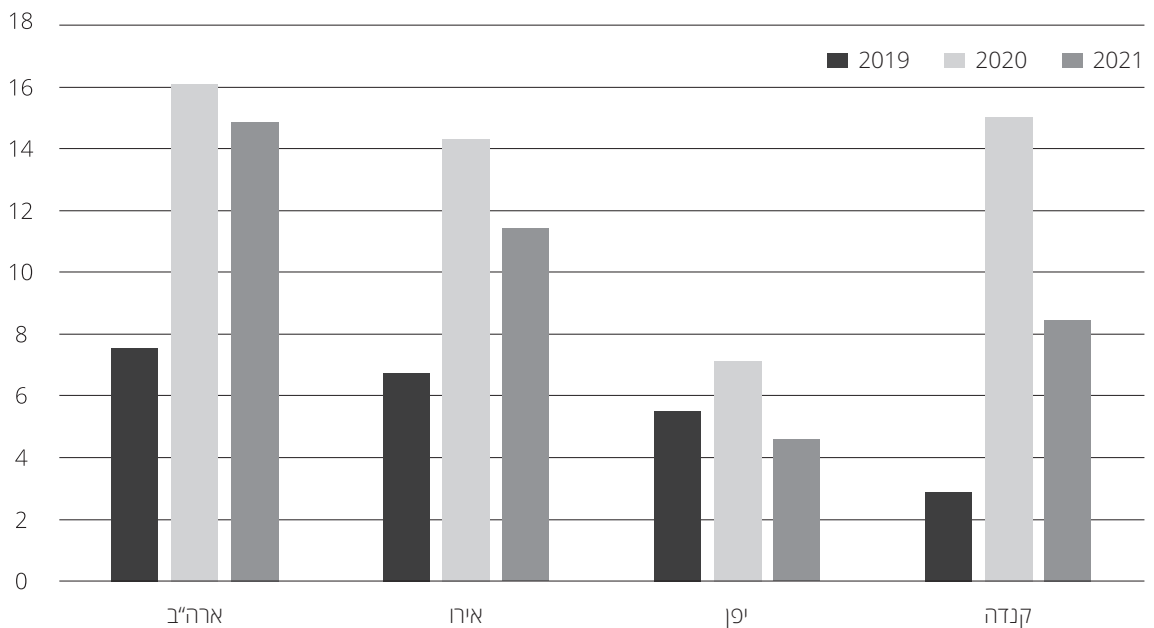
מנגד, ההגבלות על הפעילות הביאו לירידה חדה (כפוייה) של הצריכה הפרטית בקרב כל משקי הבית. לדוגמה, ההוצאות על נסיעות לחו"ל בלבד, שעמדו על 3.6% מכלל הצריכה הפרטית, כמעט התאפסו. סך הצריכה של ישראלים ירד בשלושת הרבעונים הראשונים של 2020 בשיעור של כ-10% ביחס לתקופה המקבילה בשנה הקודמת. רמז לכך שהירידה בצריכה נכפתה על הצרכנים והיא לא תוצאה של הפגיעה בהכנסותיהם, ניתן לקבל הן מהשינויים בהרכב הצריכה והן מהתפתחותה ברבעונים השונים. כפי שהיינו מצפים, צריכת מוצרי המזון המשיכה לעלות ב-2% בתקופה הזו, לאור הסתגרות הצרכנים בבתי. צריכת ציוד חשמלי עלתה ב-12%, כנראה גם בהשפעת מדיניות הריחוק החברתי, אך אלו כבר מוצרים שהיינו מצפים שהביקוש להם יפחת בעת מיתון. גם יבוא כלי הרכב, שרשם ירידה חדה

במחצית הראשונה של 2020, התאושש במחצית השנייה של השנה. עיקר הפגיעה בצריכה בא לידי ביטוי בשירותים השונים, כמו תרבות, בידור וספורט, כלומר בהשפעה של הריחוק החברתי ולא בשל ירידת ביקוש כתוצאה מפגיעה בהכנסות. כמו כן, ניתן לראות שעיקר הירידה בצריכה הוא בתקופות הסגר, ועם הסרת ההגבלות הצריכה נוטה לחזור לקדמותה ואף לפצות על הירידה שבתקופות הסגר.

בנסיבות דומות לאלו, נמצא ששיעור החיסכון הפרטי מההכנסה הפנויה עלה במרבית המדינות המפותחות, כמשתקף באיור מס' 7. ב-ECB (הבנק המרכזי של גוש האירו) מעריכים כי רוב הגידול בחיסכון באירופה היה "כפוי" ולא ממניע הזהירות (European Central Bank, 2020). כלומר זהו חיסכון שנבע מהיעדר היכולת לצרוך באופן מלא בתקופות סגר. כאמור, אנו מעריכים כי גם בישראל החיסכון הפרטי עלה.

כאן המקום לציין שמול העלייה בחיסכון הפרטי ניצבת הירידה בחיסכון הציבורי, זאת בעקבות הגירעונות התקציביים הגדולים. לתחלופה בין חיסכון פרטי לחיסכון ציבורי יהיו כנראה השלכות ארוכות טווח שיתבטאו בתחומים כמו מדיניות הרווחה, השקעות ממשלתיות, מדיניות מיסוי וחלוקת הכנסות.

איור מס' 7: שיעור החיסכון הפרטי מההכנסה הפנויה

מקור: OECD

הערות לסיום

עבודה שמהווים שינויים מבניים עמוקים, והחזרה לתעסוקה מלאה עלולה להיות ארוכה ומאתגרת.

נסיים בהתייחסות קצרה להשפעות משבר הקורונה על ענפי ההיי-טק במדינה הנחשבת כ"אומת הסטארט-אפ". הענף הזה מהותי לצמיחה של המשק כיום: יצוא ההיי-טק מהווה כ-45% מסך היצוא של ישראל, ומספר העובדים המועסקים בענף חצה את ה-9% מכלל המועסקים. בנייתו ראשוני ניתן לחלק את ההתפתחויות למחצית הראשונה ולמחצית השנייה של שנת 2020. לפי חברת המחקר IVC, במחצית הראשונה נייסו סטארטאפים בישראל 5.25 מיליארד דולר, המגלמים עלייה של 40% בהשוואה למחצית הראשונה של 2019. גם הדיווחים מקרנות ההון-סיכון היו טובים יחסית לאותה התקופה. נראה שחלק ניכר מהפעילות הערה במחצית הראשונה נובעת מעסקאות שנובשו במהלך השנה הקודמת. ענף ההיי-טק אומנם ערוך לעבודה ולקשרים עסקיים מרחוק, אך ייתכן שנתוני הפעילות במחצית השנייה של השנה יצביעו על האטה מסוימת כתוצאה מאי הוודאות הנבאה, וכן מעצירה חלקית של הטיסות וההשפעה על המכירות ועל התקנות, וכמובן על הצורך בהיכרות אישית לשם ניבוע עסקאות חדשות. לסיכום, ענף ההיי-טק צפוי להיות בין הענפים שחוו פגיעה קטנה יחסית בתקופת הקורונה, אך בוודאי שהוא לא פועל בצורה מנותקת והוא מושפע מההתפתחויות בכלל המשק.

leoleid@tauex.tau.ac.il

פרופ' ליאו ליידרמן

ניתוח ההשפעות המקרו-כלכליות של משבר הקורונה על המשק הישראלי הוביל למספר ממצאים מעניינים. אומנם תנאי הפתיחה הכלכליים של המשק לפני המשבר היו טובים מאוד יחסית למדינות מפותחות רבות אחרות, אך הפגיעה של המשבר בצמיחת המשק בשנת 2020 הייתה דומה לממוצע המדינות המפותחות. בייגוג בין כניסה לסגרים ויציאה מהם, הנקבע על ידי המדיניות הממשלתית בנושא בריאות הציבור, ישראל הגיבה בצורה מהירה יחסית במונחי הירידה בתוצר ובתעסוקה בכניסה לסגרים, והתאוששות חדה ביציאה מהם. תנאי הפתיחה הנוחים אפשרו לממשלה ולבנק ישראל לנהל מדיניות פסקאלית ומונטרית מרחיבה, דומה בקווים הכלליים שלה למה שהונהג במדינות המפותחות.

בשוק העבודה, שיעורי האבטלה עלו לרמות הגבוהות בתולדות המשק, אם כי נותרו סוגיות אנליטיות ומושגיות פתוחות בכל הקשור לעובדים בחל"ת. הנפגעים העיקריים כתוצאה מהמשבר הם בעלי השכר הנמוך, בעלי ותק מועט במקום עבודה ובגילים צעירים יחסית. אנו סבורים שהאתגר המרכזי העומד בפני הכלכלה הישראלית בשנים הקרובות הוא כיצד לבצע התאמה טובה ככל האפשר למציאות החדשה שתיווצר לאחר משבר הקורונה, ובמיוחד בשוק העבודה. המשבר הוביל לשינויים טכנולוגיים ולדפוס

- אחדות, ל. (2020). משבר הקורונה ושוק העבודה בישראל. ביטחון סוציאלי 110, יוני 2020.
- אחדות, ל., גרא, ר., זוסמן, נ., וקמינצקי, ש. (2020). משבר הקורונה ושוק העבודה בישראל, בנק ישראל, ספטמבר 2020.
- אחיעזר, א. (2021). מגפת הקורונה והכלכלה: עבר, הווה ועתיד. חידושים בניהול, גיליון 8, 2021.
- משרד האוצר, אנף הכלכלן הראשי (2020). השפעת משבר הקורונה על שוק העבודה, ספטמבר 2020.
- קמחי, י., מרציאנו, ה., אשל, י., ועדיני, ב. (2020). השוואה בין רמות החוסן והדוחק של הציבור בישראל לאורך משבר הקורונה: סיכום למקבלי החלטות. המרכז לחקר הדחק והחוסן, המכללה האקדמית תל-חי, וביה"ס לבריאות הציבור, הפקולטה לרפואה, אוניברסיטת תל אביב.
- Baldwin, R. (2020). The COVID-19 upheaval scenario: Inequality and pandemic make an explosive mix. *VoxEU.org*, 15 March 2020.
- Baldwin, R. (2020a). Covid, hysteresis, and the future of work. *VoxEU.org*, 29 May.
- Blanchard, O., and Pisani-Ferry, J. (2020). Monetisation: Do not panic. *VoxEU.org*, 10 April 2020.
- Eichenbaum, M., Rebelo, S., and Trabandt, M. (2020). The trade-off between economic and health outcomes of the COVID-19 epidemic. *VoxEU.org*, 20 July 2020.
- European Central Bank. (2020). *Economic Bulletin*, Issue 6.
- Fajgelbaum, P., Khandelwal, A., Kim, W., Matovani, C., and Schaal, E. (2020). "Optimal Lockdown in a Commuting Network." NBER, Working Paper 27441, July 2020.
- ILO Monitor. (2020). International Labor Organization. 23 September 2020.
- OECD. (2020). "Tax and Fiscal Policy in Response to the Coronavirus Crisis: Strengthening Confidence and Resilience", May 2020.
- OECD. (2020). Supporting people and companies to deal with the Covid-19 virus: Options for an immediate employment and social-policy response. *ELS Policy Brief on the Policy Response to the Covid-19 Crisis*.
- Roberts, P.S. (2013). *Disasters and the American State: How Politicians, Bureaucrats, and the Public Prepare for the Unexpected*. Cambridge University Press.
- Wilson, J., and Oyola-Yemaiel, A. (2001). The Evolution of Emergency Management and the Advancement Towards a Profession in the United States and Florida. *Safety Science* 39, 117-131.
- International Monetary Fund (2021). *World Economic Outlook Update*, January 2021.
- Lu, X., & Han, Z. (2018). Emergency Management in China: Towards a Comprehensive model?, *Journal of Risk Research*, 22, 1425-1442.